Første side på side 25

LEDER

NÅR AKA DENNE GANGEN har kropp som tema, er vi kanskje del av en trend. For de siste årene har det vært et økende antall stemmer som har tatt til orde for at kroppen burde få en mer sentral plass i akademia. Artiklene i dette nummeret viser kanskje at det er et berettiget ønske, på den andre siden håper vi å vise at kropp allerede har en plass i dagens forskningsmiljøer.

KROPPEN ER EN så viktig del av oss, at vi ofte glemmer å tenke over at den er der. Først når den lager problemer, blir vi bevisste på at vi har en kropp. Likevel er tankene og opplevelsene våre både filtrert gjennom, og forankret i kroppen. Det gjelder både i dagliglivet og i det akademiske liv.

I DETTE NUMMERET kan du blant annet lese om kroppens forskjellige funksjoner. At kroppen fungerer som den skal er ikke selvsagt for alle. Hørselshemmede har for eksempel ikke alltid lik tilgang til videre utdanning som andre. Mangel på tolker har vært og er et stort problem i Norge.

VI HAR OGSÅ SNAKKET med Jørgen Larsson, tidligere student ved Griegakademiet og primus motor for Norske ledd, en serie lydportretter av kjente norske mennesker, basert på opptak av leddlydene deres. Er du nysgjerrig på enda flere lyder fra Kristoffer Schaus kropp, bør du lese "Om å lytte til kroppen" nøye.

DESSUTEN HAR VI gjort en overfladisk scanning av norsk lovverk for å se hvordan kroppen blir behandlet av juristene. Og hvis du ikke vet hva Alexanderteknikk er, så er du ikke alene. Men etter å ha lest denne utgaven av Aka, er du kanskje litt klokere?

TEMA FOR NESTE aka er Rett & Galt. Har du tips og/eller vil skrive?
Ta kontakt med aka@uib.no

ORDGYTERI

tekst LISE KRISTIANSEN

+KROPP er et traust ord av norrønt opphav. I tradisjonell vestlig kristen tenkning er kroppen eller legemet den dødelige boligen til vår udødelige sjel. Kroppen er i denne tankegangen den lavere delen av oss selv, som føler kulde, sult, pine og syndig begjær, og som må temmes av ånden. Kulturen vår er således grunnleggende kroppsfiksert. Rester av denne holdningen finnes igjen i dagens kroppskultur. Kroppen skal temmes og passe inn i smale rammer. Å være fet er i dag er «den nye synden», og tegn på moralsk svakhet. I en annen form for kroppsdyrking er kroppen en arena for (individualistisk) nytelse. Tilhengere av denne retningen vil hevde at sex er bedre enn trening, og at sjokolade er bedre for deg enn gulrøtter.

+FYSIOLOGI kommer fra gresk, og betyr læren om kroppslige fenomener. Fysiologi er en gren av biologien som tar for seg organiske legemers funksjoner.

+ANATOMI kommer fra gresk og betyr oppskjæring. Anatomi kan enten være det å dissekere, skjære opp en organisme for å granske oppbyggingen, eller betegne læren om levende organismers form og oppbygging. Anatomien er en gammel vitenskap, men den tok virkelig av rundt 15-1600-tallet da man begynte å dissekere menneskekropper, trass i kirkens protester. Anatomien var av avgjørende betydning for utviklingen av moderne legevitenskap.

omslagsfoto: PETTER FRANER

KROPPEN SOM VERKTØY

tekst: SINDRE HOLME + foto: LENE SKOGSEID

ARKITEKTUR HANDLER IKKE NØDVENDIGVIS OM SMARTE LØSNINGER KLEKKET UT VED TEGNEBORDET. ISTEDET KAN DET DREIE SEG OM Å BRUKE SEG SELV – Å TA SIN EGEN KROPP SOM UTGANGSPUNKT.

MARINA BAUER
+ Går tredjeåret på Bergen Arkitekt Skole

ESPEN FOLGERØ
+ Går tredjeåret på Bergen Arkitekt Skole

MARINA: Kroppen og mennesket er det sentrale i arkitekturen. Dette kan høres litt flåsete ut men: arkitekturen skal komme innenfra. Du skal finne ut hvilke verktøy *du* kan bruke for å finne fram til hvordan din metode skal fungere. Den første oppgaven vi gjorde på arkitekskolen handlet om kroppen og det å bli kjent med sin egen kropp og den rekkevidde den har. Det handler om å bruke kroppen som utgangspunkt – du kan sette deg på en stol og finne ut om det er en god stol eller ikke. Eller en trapp - er trappen god å gå i? Vi lærer å lage rom for kroppen, og bruke den som utgangspunkt for å lage rom.

KAN DERE FORTELLE LITT OM DET DERE JOBBER MED NÅ?

MARINA: Denne høsten har vi jobbet med byanalyse. Dynamisk modellering – se på byen som en modell som er i stadig endring. Som arkitekt kan man være med og styre denne forandringen. Arkitekten gjør et grep som bidrar til at forandringen går mot et visst hold. Da er det viktig at man er bevisst på sin rolle som arkitekt, fordi man da har endret en prosess. Det er viktig at man hele tiden tenker at det man er med på å forandre er en del av noe større. Å tenke kontekst når man tegner og skisserer. Hva vil dette lede til? Hva skjer når jeg endrer dette?

> DET ER KANSKJE IKKE NOK AT MAN KAN VELGE FARGEN PÅ GARDINENE.

ESPEN: Jeg holder på med Frydenbølien, der Puddefjordsbroen møter Laksevågsiden. Der er det noen veldig rigide firkantete blokker. Når jeg jobber er målet at disse opphører å være ferdig uttalte – at de gir plass til at mennesket kan få lov til å uttrykke seg. At mennesket blir synlig, at det får lov til å bli sett. Når det er så ferdig og avsluttet som det er nå, blir det umulig for et enkeltindivid å uttrykke seg.

MARINA: Denne tanken, eller dette målet om at mennesket skal bli sett bunner i et syn som går på at det er viktig for mennesker og deres identitet at man kan være synlige. Jeg tror det er viktig for folk at de kan bo et sted der premissene er lagt med hensyn på de som skal bruke dette stedet.

HVORFOR MÅ MENNESKET VÆRE SYNLIG?

MARINA: Jeg tror det er viktig at mennesker føler at de er del av noe. At man har rett til å uttrykke seg. Det er kanskje ikke nok at man kan velge fargen på gardinene. Et eksempel er drabantbyer – ørkenlandskap med mange identiske betongblokker. Her tror jeg det er viktig at man har rom

for å uttrykke seg. At det er rom for at man kan bli synlig. Der har arkitekturen en utfordring.

HVA LÆRER DERE Å ORIENTERE ETTER NÅR NOE NYTT SKAL BYGGES?

ESPEN: Konteksten forandres hver gang noe nytt skal lages. Det starter med en analyse av denne konteksten – man starter med en registrering.

MARINA: Som arkitekt skal du være en aktiv deltager. Du må anerkjenne at det du skal jobbe med vil være en del av noe større. Å tenke et skritt videre. Skolen vår heter BAS-alternativet, og det som er essensen er at mennesket skal stå sentralt. At vi har mennesket som utgangspunkt. Min oppfatning er at andre arkitektstudenter blir satt ved tegnebordet, mens vi blir sendt til Utsira på telttur en måned for på den måten lære om klima og klima-analyse. Filosofien går ut på at du som arkitekt skal være tilstede i situasjonen.

MÅLET MED ARKITEKTUREN MÅ HELE TIDEN LIGGE FORAN OSS.

ESPEN:For hvem bygges det? Du må legge til rette for den som kommer etter deg. Både for den som skal bruke det og den som skal bygge videre på dette.

HVOR VIKTIG ER FORM OG FUNKSJON NÅR VI SKAL SNAKKE OM DETTE MED Å TA HENSYN TIL MENNESKET?

ESPEN: Istedet for å snakke om form er det mer interessant å snakke om uttrykk. Leselighet blir en videreføring av dette igjen.

HVA MENER DU MED LESELIGHET?

ESPEN: Formspråk er et sett med former som har et rasjonelt forhold til hverandre. En kan lese et formspråk som et handlende menneske, at det er rom form handling. Og da trenger det ikke å være noe motsetningsforhold i det hele tatt. Det er ingenting som utelukkende er pynt. Alt inngår i et sånt formspråk, og alt kan leses.

MARINA: For meg må formen forklares – den må komme et steds fra. Den må komme fra den analysen du har gjort. Hvis vi skal snakke litt enkelt om form – form som design er lite interessant synes jeg.

KAN DERE UTDYPE DET?

ESPEN: Du må klare å kontekstualisere formen, for da trenger du ikke kun å snakke om form for design sin skyld. Da blir det noe mer.

MARINA: Vi må ikke tolke det som om form er uviktig. Du kan lage et bygg som har en veldig ekspressiv form, som blir et symbol og som blir en attraksjon for et område. Da kan det fungere.

DET VAKRE ER EN VELDIG LUNEFULL TING

HVILKEN FUNKSJON HAR ARKI-

TEKTUREN IDAG, HVIS VI TAR UTGANGSPUNKT I BERGEN?

ESPEN: Målet med arkitekturen må hele tiden ligge foran oss. Ikke der vi er eller der vi har vært. For Bergen ligger nå målet tilbake i tid. Det blir tillatt veldig lite nybygg som kontrasterer til det gamle. Det blir restaurert på Bryggen – de holder på å reprodusere det som var. Men spørsmålet er om denne preserveringen er et mål eller en verdi. Når målet ikke ligger foran deg, så dør arkitekturen. Da kan den ikke virke. Dette skjønner vi og dette ser vi fordi det som før var en møteplass er nå bare en kuliss. Sånn sett kan Bryggen være betegnende for hele byen. Bergen består i altfor stor grad av homogene områder med glidende overganger, og utviklingen skjer utelukkende innenfor disse områdene. Det er for få konflikter i Bergen, ingen interessante møter. Vi vet at det er motsetninger som driver historien fram, og sånn sett er ikke Bergen på vei fram.

DU MÅ ANERKJENNE AT DET DU SKAL JOBBE MED VIL VÆRE EN DEL AV NOE STØRRE.

Barcelona er et typisk mål, den er i endring hele tiden. I Italia er det for eksempel forbudt å preservere slik vi gjør her i Bergen. Jeg vil si at de, i motsetning til Bergen har en respekt for de som skal bo der om 500 år. Hvis noen skal grave i ruinene av Bergen og Bryggen om 500 år, så vet de kanskje ikke hvilken tid det er fra. Er dette en replika eller er det fra den spesifikke perioden hvor slik arkitektur var vanlig? Det blir vanskelig å forske på. I Italia bygger de istedet i kontrast til det gamle.

FINNES DET POSITIVE TREKK VED BYPLANLEGGINGEN I BERGEN?

ESPEN: Bergen har mye fokus på de kulturelle aksene. Grieghallen er et bra bygg. Men når det gjelder boliger er det for mye preservasjon.

MARINA: Barcelona er, som tidligere nevnt et eksempel på det motsatte. De vil hele tiden fornye seg og være i konstant endring, noe som gjør at folk kommer tilbake år etter år. I Bergen spiller vi veldig mye på det historiske. Nå har vi Herman Friele og Bryggen liksom.

I HVILKEN GRAD SMITTER DETTE OVER PÅ MENNESKER? HVORDAN ER MENNESKET PÅVIRKET AV ARKITEKTUREN?

ESPEN: Det finnes en teori som heter *space syntax* som er et sett med regler om hvordan arkitekturen påvirker shoppingmønsteret eller handlingsmønsteret til mennesker. Hvis du sammenligner Tveita og Torshov – så kan du se at inntektene er lavere blant de som bor på Torshov kontra

DU MÅ LEGGE TIL RETTE FOR DEN SOM KOMMER ETTER DEG.

de som bor på Tveita.
Men grunnen til at du ikke har hørt om en Torshov-gjeng, men en Tveita-gjeng, er arkitekturen. Arkitekturen er med på å forme og påvirke de som bor der. Det viser at arkitekturen kan være med på å skape store samfunnsmesssige problemer. Når folk ikke blir sett, som tilfellet er på Tveita, – når de forsvinner så kan det føre til sosiale problemer.

MÅ ARKITEKTUR SE BRA UT FOR Å FUNGERE?

ESPEN: Det vakre er en veldig lunefull ting. Hva som ser bra ut kan og vil foranndre seg hele tiden. Det er vanskelig å forholde seg til. Men et bygg kan være med på å bidra i en debatt om hva som er vakkert.

MARINA: Jeg har tro på at hvis man lager noe som fungerer bra så vil det være vakkert. Da vil man ha positive tanker om det og dermed er det vakkert.

ESPEN: Akkurat som med naturen – den er vakker fordi den fungerer.

METODEN TIL ALEXANDER

tekst: KJERSTIN GJENGEDAL + illustrasjonsfoto: TYRILD HOLT-HELGESEN

ALEXANDERTEKNIKK ER EIN METODE FOR KROPPSMEISTRING SOM ER VELKJEND I MUSIKAR- OG SKODESPELARKRINSAR, OG NESTEN UKJEND UTANFOR. FOR Å UNDERSØKE KVA DET VAR FOR NOKO, MÅTTE VI TA I BRUK SKAMLAUS EG-JOURNALISTIKK.

– **SITT NED**, seier Stephen Parker og dreg fram ein pianokrakk.

Eg set meg.

– Så reiser du deg opp.

Eg reiser meg.

– Kva gjorde du for å reise deg?

Eg prøver å tenkje etter. Eg kjem fram til at eg plasserer beina litt under meg og så bruker dei til å skuve kraftig ifrå.

– Akkurat. No legg du ei hand bak nakken, slik, og så gjer du det same ein gong til.

Eg gjer det same ein gong til. Det går eit lys opp for meg.

– Nakken går fram, og eg legg hovudet bakover, seier eg.

– Nettopp. Det er veldig vanleg. Kvifor legg vi hovudet bak når vi vil opp og fram? Prøv no å reise deg utan å leggje hovudet bakover.

Eg reiser meg. For å få det til, må eg spenne heile resten av kroppen. Det kjennest ikkje godt.

STEPHEN PARKER er lærar i Alexanderteknikk, ein teknikk som er oppkalla etter den australske skodespelaren Frederick Matthias Alexander som døydde i 1955. Han fekk etter kvart problem med stemma, og krønikene fortel at han kurerte seg sjølv ved å observere seg sjølv i fleire speglar medan han snakka. Då oppdaga han at han spente mykje muskulatur heilt utan at det var nødvendig. Han utvikla ein metode for å endre på kroppsbruken, og den lærte han seinare vekk til andre.

– Alexanderteknikk er ein undervisingsmetode, og ikkje ei terapiform. Det er lett å tenkje på det som ei kroppsgreie, men spenningar er eit «psykofysisk» fenomen, der kroppen fungerer som ein handfast veg inn i prosessen, forklarer Parker.

Han arbeider helst med utøvande kunstnarar. Musikarar på Griegakademiet, dansarane ved Carte Blanche.

– Eg prøver å lære dei å slutte å gjere dei tinga som står i vegen for at det rette skal kome fram av seg sjølv.

«ALEXANDERTEKNIKKEN er en praktisk metode for å oppnå effektiv og balansert bruk av kroppen», står det på heimesidene til Norsk Forening for Lærere i Alexanderteknikken. «Den kan anvendes i enhver aktivitet. Alexanderteknikken lærer deg å bli bevisst dine reaksjonsmønstre og bevegelsesmåter. Du lærer å skjelne mellom nødvendige og unødvendige spenninger slik at kroppsbruken tilpasses de oppgavene du skal utføre.»

DET ER IKKJE EIN LETT VEG TIL LUKKA. DET HANDLAR OM Å FINNE TILBAKE TIL DET EIN EINGONG VAR.

Eg leiter etter avsnittet der det kanskje står eitkvart om at «Aleksanderteknikken virker aurarensende og hjelper deg til å la positiv livsenergi flyte uhindret gjennom kroppen. Metoden kombinerer energien fra farger, essensielle oljer og urteekstrakter med mineral- og krystallenergier. Betal tusenmillioner kroner til dette kontonummeret og få boken «Aleksanders mirakel» samt et utvalg assorterte krystaller tilsendt mot oppkrav.», men finn det ikkje.

– Nei, nei, det har ingenting med religion eller new age eller noko slikt å gjere, seier Einar Røttingen. Han er professor ved Griegakademiet og kom borti Alexanderteknikken for mange år sidan.

– Det er ikkje ein lett veg til lukka. Det handlar om å finne tilbake til det ein eingong var. Eg meiner det generelt er for lite medvit om kroppen hjå musikarar. Det er ein uhyggjeleg krevjande livsveg, og då må vi bruke all den hjelpa vi kan få.

Han har eit litt meir nyansert syn på teknikken no enn då han var ung og ny-

frelst.

– Når ein får signal om å spenne av, kjem også det psykiske inn. Difor er det viktig at undervisinga føregår privat, for du risikerer å plutseleg kjenne deg heilt avkledd.

Eg fortel at eg har høyrt om folk som brått har byrja å grine på ein Alexanderteknikk-time.

– Ja, det er ikkje uvanleg. Ein kan ikkje skilje dei kroppslege signala frå psyken. Problemet er at teknikken inneheld ingen psykisk oppfølgjing. Om nokon opplever at verda ramlar saman og tek til å grine på timen, kan ikkje læraren hjelpe. Er du ein veldig lukka person med mange kompleks, er det ikkje sikkert at Alexanderteknikk er det rette for deg. Studentar er i ein formingsprosess, og er kanskje ekstra sårbare. Tykkjer du livet er kaotisk i utgangspunktet, kan det lett bli enno meir kaotisk.

> NÅR DU SER PÅ HEILT SMÅ BARN, RØRER DEI SEG MED HOVUDET FØRST. SÅ KJEM KROPPEN ETTER.

STEPHEN PARKER tek fram eit lite, bevegeleg skjelett i plast og viser kor lett ryggsøyla blir komprimert.

– Når eg legg hovudet bakover, er eg faktisk i ferd med å kome ut av balanse og ramle. For å unngå det, må eg kompensere ved å spenne nedste del av ryggen. Denne typen sjølvpåført kompresjon er utruleg utbreidd. Hovudet ditt skal vere bevegeleg. Då eg reiste deg opp, kjende du at du ikkje trong så mykje press frå beina.

– Men kvifor spenner vi oss slik?

– Det handlar om psykiske sperrer. Det kan vere veldig banalt, til dømes at

spelelæraren din fortalde at du måtte puste eller halde instrumentet på ein bestemt måte. Men som regel bunnar det i ei form for frykt.

– Frykt for kva?

– For å bomme. For ikkje å strekke til, bli flink nok. Og nokre gongar spring det sjølvsagt ut frå verkelege traume, anten det er snakk om overgrep eller ein trafikkskade i barndomen...

– MENNESKE BLIR tidleg fastlåste i tankegangen. Det kan ein ikkje vere som utøvande musikar, seier Einar Røttingen.

– Det høyrest banalt, men musikk er jo klang og lyd, og er du forknytt, blir det ikkje god lyd. Det er ikkje dei vokalistane som står og er forknytte, som vinn Idol. Kurt Nilsen har ei veldig fri kroppshaldning på scenen, og då spelar det ingen rolle at han har mellomrom mellom tennene. I denne bransjen møter du deg sjølv kvar dag. Er ikkje kroppen og psyken i balanse, kjem du ingen veg.

Han har drive med Alexanderteknikk lenge, og tykkjer det har hjelpt han til å vere meir open og tilstades. Og til å hente seg inn att i stressande situasjonar, som i samband med konsertar.

– Det sit utruleg mykje spenningar i nakken, mellom hovudet som peikar oppover, og kroppen som skal vere i kontakt med underlaget. Her gjeld det å løyse opp. Når du ser på heilt små barn, rører dei seg med hovudet først. Så kjem kroppen etter. Medan vi vaksne rotar til dei enkle rørslene på alle moglege måtar.

– NO SKAL VI PRØVE ein gong til, seier Stephen Parker.

Han plasserer to fingrar rett under øyro mine og vipper hovudet lett frå side til side heilt til det finn ein slags balanse. Den andre handa kviler lett på ryggsøyla mi. Så ber han meg reise meg igjen.

– Kva gjorde du no?

Eg kan ikkje svare på det. I den eine augneblinken sat eg, i den neste var eg oppreist, men korleis det gjekk til, veit eg ikkje. Eg kan ikkje sjå at eg har gjort nokon innsats i det heile.

– Du brukte ikkje like mykje kraft i beina, ikkje sant?

– Nei, seier eg, som sant er.

– Løysinga di første gongen var å gjere noko. Vi er lærte opp til det. Kva er det motsette av å legge hovudet bakover og nedover?

– Fram og opp?

– Det er sant, på ein måte. Men på ein annan måte kan du seie at det motsette er å ikkje legge hovudet nedover og bakover. Det motsette av å gjere noko feil, er å ikkje gjere det. Mange tenkjer at når dei har vondt ein stad må dei gjere noko, bruke kroppen på ein annan måte, eller trene meir. Men ein må berre slutte å misbruke kroppen. Eg brukar å seie at vi heiter jo «human beings», ikkje «human doings».

MED KROPPEN SOM KOMMUNIKASJONSKANAL

tekst: JULIE KROGSTAD + foto: LENE SKOGSEID

- VET DU AT DET ER I MORGEN VI FÅR VITE OM DET BLIR GODKJENT SOM BACHELOR, FORRESTEN? ELLINOR HJELMERVIK SNUR SEG OPPRØMT MOT SIN KOLLEGA INGEBORG SKATEN. HUN SNAKKER OM STUDIET TOLK FOR DØVE, DØVBLITTE OG DØVBLINDE, SOM ER NYTT STUDIUM VED HØGSKOLEN I BERGEN HØSTEN 2004.

JEG SITTER på avdeling for lærerutdanning i Landåssvingen 15, med to blide damer overfor meg. Begge er faglærere i studiet og svarer villig på mine spørsmål. Først forteller de meg litt om denne nye, men sårt trengte studieretningen. For å komme inn på det toårige tolkestudiet, kreves ett år med tegnspråk som det tidligere er vist stor interesse for. Rundt 500 søkere på bare 20 plasser sier noe om unges innstilling til språket.

- Det er en positiv holdning til tegnspråk. Jeg har flere ganger opplevd at folk kommer bort til meg og sier at tegnspråk, det kunne være spennende å prøve. Det blir nok oppfattet som litt mystisk og hemmelighetsfullt, smiler Ellinor.

Hun kan videre fortelle at det i mange år har vært et stort behov for døvetolker, spesielt på Vestlandet. Ettersom flere og flere døve blir bevisst sine rettigheter og også tar høyere utdanning, har behovet økt.

- Det er behov for ca. 700 tolkestillinger på landsbasis. I dag er det kun 150 stillinger og en del av dem er faktisk ubesatt, legger Ingeborg til.

DET ER ALTSÅ INGEN problemer med å få jobb om du velger å utdanne deg som døvetolk. Men hva slags type jobber er det egentlig tolker kan få?

- Det er tre typer jobb du kan velge mellom som døvetolk, forteller Ellinor.

- Du kan jobbe på Tolketjenesten ved hjelpemiddelsentralene, som formidler forskjellige tolkeoppdrag der det trengs. Du kan også være ansatt på arbeidsplass der det er døve, og derfor ofte bruk for tolker. Den siste muligheten er å jobbe som frilans. Da velger du selv hvilke tolkeoppdrag du vil ha.

De døve, døvblitte og døvblinde har ulike behov for tolking. De som er døvblitte kan som oftest snakke selv og trenger gjerne skrivetolk hvis de ikke har lært seg tegnspråk. De døvblinde bruker gjerne mer av kroppen til å ta imot kommunikasjon fra andre. Dette kalles taktilt tegnspråk.

- Hvis jeg skulle beskrevet et rom for en døvblind ville jeg med en finger tegnet opp en skisse av rommet på ryggen hans. Hvis noen for eksempel lo til venstre for oss, gjør jeg slik, sier Ellinor og viser hvordan man tapper forsiktig med pekefingeren på armen eller skulderen til den døvblinde.

På denne måten kan man altså kommunisere med en som verken har hørsel eller syn.

> NORSK TEGNSPRÅK ER OGSÅ HELT FORSKJELLIG FRA DET NORSKE TALE- SPRÅKET NÅR DET GJELDER OPPBYGGING, SYNTAKS OG GRAMMATIKK.

MANGEL PÅ TOLKER har vært og er et problem i Bergen. Flere døve studenter med behov for tolk har måttet si fra seg studieplassen sin på grunn av dette.

- Mange mener hørselshemmede bør lære seg å lese på munnen i stedet, men det er nesten helt umulig. I store forsam-

linger hvor det blir snakket fort og det gjerne kommer spørsmål fra salen, er man helt avhengig av tolk om man hører dårlig. Det som er så bra med tegnspråk er at det ikke kolliderer med talespråket. Om for eksempel du var døv og jeg skulle tolke det Ingeborg sa til deg, kunne jeg gjøre det samtidig med at hun snakket. Ellinor demonstrerer med noen tegnspråk-aktige bevegelser i lufta.

Hvordan tilrettelegger man utdanning for hørselshemmede som skal ha tolk?

- Det er viktig at studiestedet tar ansvar, og at foreleseren samarbeider med tolkene. For at døvetolkene skal kunne videreføre informasjonen på en best mulig måte, bør de få mulighet til å sette seg litt inn i stoffet. Foreleserne bør også lære seg å snakke tydelig, men det er vel ikke bare en fordel for de hørselshemmede, ler Ellinor.

ER TEGNSPRÅKET det samme overalt i verden, eller finnes det en norsk variant av det? Spørsmålet mitt blir møtt med risting på hodet og overbærende smil.

- Det er helt ulikt fra land til land, får jeg til svar.

Tegnspråk er et språk med en god del ikoniske elementer, så noen tegn eller uttrykk kan være like fra land til land, men de behøver absolutt ikke være det. Norsk tegnspråk er også helt forskjellig fra det norske talespråket når det gjelder oppbygging, syntaks og grammatikk.

- Tegnspråk er et visuelt språk, man bruker rommet når man snakker. Det er et språk med noe av grammatikken plassert i ansiktet, sier Ingeborg.

Det norske tegnspråket har imidlertid låneelementer fra norsk talespråk, da begge har en felles bakgrunn og kultur.

- Det er jo ofte slik at minoritetsspråk låner ord av et majoritetsspråk. Bare se på alle de engelske orda som er kommet inn i norsken, kommenterer Ingeborg.

DE SISTE 20 ÅRA har forholdene for hørselshemmede gjennomgått en del endringer. Mulighetene til å få samme rettigheter som andre, er større nå enn før. Tegnspråk er blitt anerkjent som språk, og døve har fått større tilgang på læring. I dag har man rett på undervisning både i tegnspråk og på tegnspråk. Flere tekstede tv programmer har vært en kampsak, og NRK har etablert en egen tolkekanal. Eneste minus er at man må kjøpe ekstrautstyr får å få tilgang til den.

- Å være hørselshemmet er et skjult handikap, og har vært forbundet med skam. Det å være døv er et brukt skjellsord som i for eksempel: «Er du helt døv eller?» og det er klart at dette hjelper jo ikke akkurat, sukker Ellinor.

> DET ER ET SPRÅK MED NOE AV GRAMMATIKKEN PLASSERT I ANSIKTET.

Likevel har døve tatt grep om sitt handikap selv, de er stolte av å være annerledes.

I ET KLASSEROM som sakte men sikkert fylles opp av livlige og pratsomme studenter, sitter Robert og Silje Osdal. De er to studenter som studerer for å bli tolk for døve, døvblitte og døvblinde. Robert har døve foreldre, mens Silje har døve svigerforeldre. Likevel, det er ikke lenger vanlig at kun de med døve slektninger velger denne utdanningen. Sammen med Robert og Silje er det faktisk bare en student til i klassen som har blitt motivert på denne måten.

På spørsmål om tegnspråk er vanskelig å lære, må Silje innrømme at det er litt vanskelig.

- Tegnspråk har omtrent like mange tegn som talespråket har ord. Det har en helt annen syntaks enn det norske talespråket, noen har sagt at det minner litt om fransk, forklarer Robert.

- Det har også tematisering, det vil si at det man skal fortelle om, står i begynnelsen av setningen.

> DET ER ET LITE MILJØ FOR HØRSELSHEMMEDE HER I NORGE, LITT SÅNN AT ALLE KJENNER ALLE

Tegnspråk har alltid vært en måte å kommunisere på, men begynte ikke å bli et anerkjent språk før på 60- tallet, da en amerikaner begynte å forske på det amerikanske tegnspråket.

- I dag er det 4000 registrerte døve i

Norge, men det finnes sikkert flere, mener Robert.

- Det er et lite miljø for hørselshemmede her, litt sånn at alle kjenner alle. Best er det i byene. På bygda er mulighetene litt mer begrenset.

KLASSEROMMET ER NÅ helt fylt opp, og både studenter og lærere gjør seg klar til å begynne timen.

AKADEMIET

NAVN: MAGNUS VOLLSET

FAG: MASTERSTUDENT I HISTORIE

UTSTØTT OG INNESTENGT

DEN 3. NOVEMBER 1879 BLE KARI NIELSDATTER SPIDSØEN, SOM I 17 ÅR HADDE VÆRT INNLAGT VED LEPRAHOSPITALET PLEIESTIFTELSEN NO. 1 I BERGEN, KALT INN PÅ KONTORET TIL OVERLEGE GERHARD ARMAUER HANSEN. I ET FORSØK PÅ Å SMITTE HENNE MED EN ANNEN FORM FOR SPEDALSKHET ENN DEN HUN ALLEREDE LED AV, STAKK HAN HENNE I ØYET MED EN LEPRAINFISERT SPRØYTE. MÅLET VAR Å BEVISE AT SYKDOMMEN VAR SMITTSOM.

HENDELSEN ENDTE MED at Armauer Hansen ved dom i Bergen byrett ble fradømt sin stilling som praktiserende lege ved institusjonen, men han forble den øverste lederen for lepraarbeidet i Norge, «Overlege for den spedalske sygdom». Under rettssaken var det ingen debatt om hendelsesforløpet, men stor uenighet om hvorvidt handlingen burde straffes. Dette vitner om at de som var involvert hadde ulik forståelse av spedalskhet – og at dette gjorde seg utslag i ulikt syn på hva slags behandling de spedalske kunne utsettes for.

Under rettssaken fremstilte prestene ved Pleiestiftelsen seg som talerør for de spedalske, og mente Armauer Hansen burde straffes. Ifølge prestene skulle Pleiestiftelsens funksjon være «Pleie og Lindring af de ulykkelige Spedalskes Lidelser». På den annen side fikk dommen sterk kritikk fra en samlet legestand, som understreket hensynet til «Videnskaben, Nationen og de Spedalskes nærmeste Omgivelser». For legene var lepra-institusjonenes uttalte mål å utrydde sykdommen gjennom forskning og isolasjon av de syke.

I masteroppgaven min vil jeg undersøke hvilke forestillinger legene og prestene i Bergen på 1800-tallet hadde om spedalskhet, og hvordan dette ga seg utslag i praksis overfor «de spedalske». Forenklet er jeg ute etter å undersøke prestene og legenes svar på spørsmålet «Hva var spedalskhet?». For selv om både prester og leger holdt til ved leprahospitalene, og begge grupper jobbet med de samme menneskene, var de to diskursene ulike – og av og til i konflikt.

«UREN ER HAN». Spedalskhet er en av de eldste sykdommene vi kjenner til, både fra oldtidskilder og fra Bibelen. I tredje mosebok forbindes spedalskhet med urenhet og isolasjon fra resten av befolkningen: «Den som er blitt rammet av spedalskhet, skal gå med sønderrevne klær og med uflidd hår; han skal tildekke sitt skjegg og rope: Uren, uren! Hele den tid han lider av sykdommen, skal han være uren; uren er han, han skal bo for sig selv, hans bolig skal være utenfor leiren.» I det nye testamentet forklarer historien om Lasarus at de spedalske allerede er i skjærsilden her på jord, og derfor kan belage seg på mindre pine i det hinsidige.

Sykdommens nærmest guddommelige karakter blir understreket av historien om Jesus og de ti spedalske, mirakelet der Jesus helbreder de uhelbredelige. Dette er også motivet på altertavlen til kirken ved St. Jørgens Hospital her i Bergen. Lokalene er nå Lepramuseum, og ble i sommer nominert til «Årets museum 2004».

OVER 500.000 NYE SYKE. I Norge har spedalskhet vært kjent siden vikingtiden, og allerede i Gulatingslovene fra tidlig 1100-tall står det spesielt at spedalske var fritatt for militærplikt. St. Jørgens Hospital her i Bergen, hadde kontinuerlig aktivitet fra 1400-tallet til den siste pasienten døde i 1946.

Selv om det ikke har fantes spedalskhet i Norge siden 1970-tallet, rammer sykdommen fremdeles mange mennesker. Før 1940-tallet fantes ingen effektive medisiner.

Siden 1982 har Verdens Helseorganisasjon gitt gratis medisiner til alle som blir oppdaget med sykdommen. På verdensbasis ble 515.000 nye tilfeller oppdaget i 2003.

STIGMA OG HELTEHISTORIE. Internasjonal forskning om spedalskhet på 1800-tallet har konkludert med at det var et sterkt stigma forbundet med sykdommen, og at de som hadde sykdom-

LEPRAMUSEET I BERGEN

men ble isolert fra resten av samfunnet. Møtet med spedalskhet på denne tiden falt sammen med imperialismen, og stigmaet var som regel også knyttet til rasisme og fremmedfrykt. Sykdommen ble forstått som en ytre trussel som møtte vestlige kolonisatorer fra «usiviliserte mennesker» rundt om i verden.

Den historiske forskningen som er gjort på spedalskhet i Norge har i hovedsak vært gjort av medisinere med behov for å etablere sin felles fortid, bygge profesjonen og legitimere dens stadig mer dominerende stilling i samfunnet. De har konsentrert seg om smittehistorie, de store lepralegene og deres bragd med å ha «vakt folket til kamp mot denne uhyggelige sykdommen».

Det er også skrevet en lang rekke tekster som hyller legen Georg Armauer Hansen, som i 1873 oppdaget leprabasillen som er årsaken til sykdommen.

DE LEVENDE DØDE. Fra begynnelsen av 1700-tallet ble det fra enkelte leger gjort forsøk på å kurere de spedalske, uten særlig hell. Men det var først på 1800-tallet kirken slapp legene inn på St. Jørgens Hospital, det som da var det eneste leprahospitalet i Norge. Dette hang sammen med krisetid og smale kår som følge av Napoleonskrigene: I 1816 henvendte hospitalsprest Johan Ernst Welhaven seg til legestanden, og ba om hjelp til de stakkars «levende døde». Året etter ble den første legen ansatt ved hospitalet. Fra nå av jobbet leger og prester side om side i institusjonene.

Utover på 1800-tallet tok legene mer og mer makten over forståelsen av spedalskhet. I tråd med samtidens positivistiske vitenskapsidealer, var legene opptatt av å forske på sykdommen for å definere den og finne en naturvitenskapelig årsaksforklaring. Tanken var at om legene først fant årsaken, kunne disse fjernes, og spedalskheten bli utryddet. Dette står i skarp kontrast til synet på spedalskhet som straff fra Gud.

HOSPITALER OG REGISTRERING. Fra 1830-tallet ble kampen mot spedalskhet definert som en viktig politisk sak, og det ble gjort forsøk på å få oversikt over tallet på spedalske rundt om i landet. Den første nasjonale opptellingen, gjort av landets prester i 1836, konkluderte med at det var 659 spedalske i Norge. Legene mente dette var alt for lavt anslag, og to år senere vedtok en komité nedsatt av Stortinget å bygge fire nye leprainstitusjoner.

To av disse lå i Bergen: Forskningshospitalet Lungegårdshospitalet sto klart i 1849 og var det første leprahospitalet i Norge uten tilknytning til et kirkebygg. Da Pleiestiftelsen no. 1 sto ferdig i 1857, hadde det et eget kapell underlagt presten ved St. Jørgens.

Utover på 1800-tallet ble gruppen av syke utsatt for et stadig strengere lov- og regelverk. Fra 1856 ble alle personer med sykdommen i Norge registrert i verdens første landsomfattende pasientregister. Dette registeret er kronjuvelen i de Bergenske Lepraarkivene, som i 2001 ble tatt opp på UNESCOs program for Verdens Hukommelse (Memory of the World).

I 1877 vedtok Stortinget en lov som slo fast at spedalske som ikke kunne klare seg selv ikke skulle tas inn på legd, men isteden tvangsinnlegges, og åtte år senere ble loven skjerpet til å innebære fullstendig isolasjon av alle spedalske og eventuell tvungen innleggelse ved en av i alt fem nasjonale leprainstitusjoner.

KONFLIKT OG KOLLEGER. Gjennom 1800-tallet var det stadig konflikter mellom prestene og legene. I 1850, da legenes hovedteori var at sykdommen var arvelig, ble det fra legehold foreslått ekteskapsforbud for alle med spedalskhet i familien. Etter sterk protest, særlig fra prestene, nådde forslaget aldri Stortinget.

Mitt utgangspunkt for oppgaven er altså at det var to diskurser om spedalskhet, som utover på 1800-tallet ble praktisert side om side: Prestenes diskurs, og legenes diskurs. Ved å fokusere på tre tidspunkter gjennom perioden, vil jeg først analysere prestenes og legenes forståelse av spedalskhet hver for seg, deretter ta for meg et utvalg kilder fra hendelser der de to diskursene kom i konflikt, blant annet rettssaken mellom Gerhar Armauer Hansen og Kari Nielsdatter Spidsøen.

I arbeidet har jeg vært så heldig å knytte meg til det nystartede helse- og medisinhistorieseminaret, som er et samarbeid mellom Historisk institutt og Rokkansenteret. Uten seminarene ville oppgaveskrivingen vært en veldig mye mer ensom affære. Seminaret er forøvrig åpent for alle interesserte. Lurer du på noe, er det bare å ta kontakt!

Og resultatet av MA-arbeidet ligger forhåpentligvis på nett i løpet av neste år.

BILDER FRA LEPRAMUSEET I BERGEN

JOHAN LUDWIG LOSTINGS ILLUSTRASJONER AV LEPRAPASIENTER FRA BERGEN I 1870 ÅRENE.

AKADEMIET

NAVN:
NORUNN VALDERHAUG
FAG:
MASTERSTUDENT LITTERATUR-VITENSKAP

EI SKULEUNIFORMS VEDKJENNINGAR

SKAL EIN SJÅ NÆRMARE PÅ OPPVEKSTEN TIL EI JENTE ER DET NATURLEG Å SJÅ PÅ HENNAR FORHOLD TIL KROPPEN, LIKE NÆRLIGGJANDE ER DET Å SJÅ PÅ KLE I DEN SAMANHENGEN. FOR JANET FRAME BLIR DET EI FORTELJING OM SKULEUNIFORMER. SAMSPELET MELLOM KROPP OG KLE VISER TIL EIT STØRRE SAMSPEL, EIT MELLOM INDIVID OG SAMFUNN. EIN KAN SJÅ SKULEUNIFORMA SOM EIT BILETE PÅ SAMFUNNETS NORMER OG REGLAR, OG KROPPEN BLIR INDIVIDET SOM PRØVER Å TILPASSE SEG. SJØLV OM KLE ER FLEKSIBLE OG KAN TILPASSAST, HAR DEI SINE AVGRENSINGAR. EI SKULEUNIFORM HAR KLARE FØRINGAR FOR KORLEIS KROPPEN SKAL SJÅ UT PÅ SKULEN, PÅ SAME MÅTE SOM SAMFUNNET HAR FORVENTINGAR SOM LEGG FØRINGAR PÅ INDIVIDET.

NÅR EIN FORFATTAR setter seg ned for å skrive om sitt liv, er det fortellinga om dette livet som blir fortalt. I ein sjølvbiografi kan ikkje alt forteljast, og mykje kan ikkje uttrykkast direkte med ord. Vel forfattaren å vere tru mot barnet ho ein gong var og la det tale når barndommen skal skildrast, er det mykje barnet sjølv ikkje kan utrykke. Sidan barn ofte tyr til kroppen for å uttrykke det det manglar ord for, blir kroppen ein strategi for Janet Frame for å verne om barnets eige uttrykk.

Janet Frame var ein av New Zealands fremste forfattarar. Sjølvbiografien, *An Angel at my Table*, kom seint i forfattarskapet, og Frames mål med den var å ta kontroll over myten som sirkulerte om hennar person. Ho uttrykte eit ønske om å "make myself a first person" (Baisnée:1997:95), og det å få vere seg sjølv i sin fulle originalitet er eit av hovudtema i sjølvbiografien. Skuleuniforma er eit av motiva i sjølvbiografiens første bind, *To the Is-land*, der denne kampen for sjølvstendig tilvære kjem til uttrykk. Janet kom frå ei fattig familie der meir enn eit klesskift var ein luksus. Janet og hennar søsken hadde berre skuleuniformene. På den måten blei den ein del av dei, på godt og på vondt. "In a life where people had few clothes and a man one suit and one overcoat, the clothes were part of the skin, like an animal fur." (Frame:2001:139) Og som hud, som identitetsskaping, som avgrensing, som forsegling, som fornekting og som språk, kan Janets skuleuniform lesast.

SKULESTART. I den første tida på skulen, nemnes ikkje skuleuniforma. Så lenge verda opplevast som harmonisk, er ikkje kropp og kle eit tema. Men med brorens epilepsi rystes familien og harmonien blir forstyrra. Ingen veit korleis dei skal forholde seg til dei epileptiske anfalla, og familiemedlemma reagerer på ulikt vis.

> Anyone observing me during those days would have seen an anxious child full of twitches and tics, standing alone in the playground at school, wearing day after day the same hand-me-down skirt that was almost stiff with constant wear, for it was all I had to wear: a freckle-faced, frizzy-haired little girl […] (Frame:2001:39)

Utan å forstå broren, ser Janet berre korleis alle andre ser på han og korleis familien fragmenterast. Reaksjonen hennar kjem i form av rykkingar i kroppen, og isolasjon. Det stive skjørtet plasserer ho blant dei skitne barna, og ho opplever ei båssetting ho verken forstår eller føler seg heime i.

FANGA AV ANDRES MEININGAR. Uniformbruk i skulen er ein måte å skape samhøyring til medelevar og byrgskap til skulen. Skuleuniform kan vere ein lette, ein måte å sleppe unna klespress og kroppsfiksering, men den kan også viske ut mange individuelle forskjellar. Den ytre fasaden av likskap kan stenge inne det som er ulikt og som burde få kome ut, og samtidig kan den også framheve det av ulikskap ein ønskjer å skjule. "'Jean so original, ' the teacher said one day, causing me once again to feel trapped by the opinion of others." (Frame:2001:109) Janet reagerer med skepsis kvar gong nokon prøver å gi ho ein karakteristikk. Og jo større avstanden var mellom korleis ho såg på seg sjølv i forhold til den dei andre såg, jo trongare og meir utilpass blei ho i skuleuniforma.

Etterkvart som skuleåra går får skuleuniforma større merksemd. Kvart skuleår som introduserast, begynner med ei auka bekymring for skuleuniforma og ein detaljert skildring av kva ei uniform består av. Fattige som familien Frame var, hadde dei eigentleg ikkje råd til skuleuniform, og difor blei berre det mest nødvendige av skuleutstyret sydd til dei. Den første uniforma til Janet er ein grå tunika sydd av mora. Ho var inga syerske, og resultatet blei eit heller "morosamt" kostyme:

[…] a disastrously sewn and shaped hybrid garment, neither tunic nor dress, with a curiously cutaway yoke that exposed most of the front of my bunched white blouse (bunched because I was growing, and a larger size saved money in advance.) (Frame:2001:71)

So tightly encased were we girls in our senior high school tunics, that I am surprised at the ease with which in August 1939 the first menstrual blood was able to find its way out of my body. I should have been prepared for the escape; I was not. (Frame:2001:117)

DEI FAGLEGE FORVENTINGANE overskuggar denne uniforma, men ho oppdagar snart at skulen er meir enn fag. Skulen er eit sosialt system, eit hierarki der nokon er meir populære enn andre. Alle har sin plass, sin bås.

Janet blir bevisst skilja i skulegarden, og dermed begynner ho også å sjå seg sjølv gjennom blikket til dei andre."[...] I was my body and its functions and that body was clothed during most waking hours in a dark grey serge tunic that I hated increasingly." (Frame:2001:116) Ho fanges i det synet andre kan ha på ho. Uniforma blir ei forsegling, den skjuler det som er under. Men når ho står naken framfor spegelen saman med sine systre, ser dei kroppens fine figur. Skuleuniforma lar altså ikkje den unge Janet stå fram for verden, ho er skjult, forsegla.

Den forseglinga skuleuniforma er, blir ei stadig trongare forsegling. Janets familie har ikkje råd til ny uniform, og dei siste åra i grunnskulen blir ein kamp med den velbrukte tunikaen. Kroppen veks og utviklar seg, medan dei stadig prøver å legg ut og lappe saman skuleuniforma. Bryster og mensen er uunngåeleg for jenter. Når ho fekk mensen var ho ikkje førebudd på dei gamle handklestykka som skulle stoppe blodet. I ei allereie trong uniform blei desse tystykka synlege bulkar, og i resten av sine skuledagar blei bulken og den mulege lukta kjelde til stor skam hjå Janet. Familien vil ikkje sjå restriksjonane uniforma legg på hennar kropp og utvikling.

Forholdet til skuleuniforma går frå "no worry" til "unceasing shame". Heile vegen prøver ho å tilpasse seg familiens, skulens, medelevers – alle andres – forventingar. Uniforma prøver å halde fast kroppen i ei bestemt form på same måte som forventingane prøver å avgrense Janets syn på seg sjølv og draumar om framtida. Men kroppens utvikling kan ikkje stoppast, det kan heller ikkje Janets draum.

Å VERE ANNLEIS . "The school were so particular about our having the correct uniform, and anything that made one's appearance different from the others was cause for alarm and worry." (Frame:2001:90) Ei bekymring Janet altså tek innover seg. Å vere annleis kunne ikkje vere bra. Men Janet har ein draum om å bli poet, og kvalitetar som "original", "shy" og "difference" er gode kvalitetar for ein poet."[...] I came to accept the difference, although in our school, to be different was to be peculiar, a little 'mad'." (Frame:2001:109) Janet lærer seg å akseptere "merkelappane". Og sjølv om skuleuniforma er ei fornekting av Janets kropp, klarer den ikkje å fornekte kroppen heilt.

PÅ SAME MÅTE SOM kroppen finn ein veg ut av uniforma, finn Janet ein nyttiggjerande veg ut av "merkelappane". Ho skaper ein bås og identitet ho føler seg heime i. Og sjølv om denne merkelappen kjem frå utsida, frå dei andre, er det Janet sjølv som tilpasser den sin draum om poesien.

Så lenge Janet var eit barn høyrte ho til blant "they", dei som andre har ein definerande makt over. Først som vaksen kan ho tilegne seg eit sjølvstendig "I". I mellomtida blir det å tilpasse seg samfunnets forventingar ein overlevingstaktikk for å ikkje miste seg sjølv heilt i samfunnets krav til konformitet. Bekymringa rundt skuleuniforma gjennom skulegangen gjaldt mest utsjånaden og ubehag, men mistilpassinga kring båssetting og sosiale krav var ikkje noko barnet Janet kunne uttrykke i ord. Forfattaren Frame vel å plassere bekymringa for uniform og utsjånad i samanheng med sosialt ubehag, og på den måten får ho uttrykt det barnet ikkje kan seie utan at barnets tale blir øydelagt. "When I stopped wearing my school tunic after six years of almost daily wear, I felt naked, like a skinned rabbit [...]" (Frame:2001:139) Ho forsonar seg med skuleuniforma på same måte som med "merkelappane", og sjølv om det er påtvinge frå utsida er det no blitt ein del av kven Janet er, tilpassa den ho vil vere.

LITTERATUR

Baisnée, Valérie, 1997, *Gendered resistance: the autobiographies of Simone de Beauvoir, Maya Angelou, Janet Frame and Marguerite Duras*, i serien Internationale Forschungen zur allgemeinen und vergleichenden Literaturwissenschaft ; 17, Rodopi, Amsterdam

Frame, Janet, 2001, *An Angel at my table, the complete autobiography*, The Woman's Press, London.

HVEM BESTEMMER OVER KROPPEN?

tekst: KJERSTIN GJENGEDAL + illustrasjonsfoto: TYRILD HOLT-HELGESEN

VED BEGYNNELSEN AV SAMTALEN TROR IKKE KARL HARALD SØVIG DET EGENTLIG ER SÅ MYE KROPP I JUSSEN. DET SKAL VISE SEG Å ENDRE SEG ETTER HVERT.

Article 5.
No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.
(FNs menneskerettighetsdeklarasjon)

VED FØRSTE ØYEKAST er ikke norsk rettsvesen så opptatt av kropp. Ingen mister høyre hånd hvis de blir tatt med den nede i en annens veske. Ingen blir steinet i hjel på torgallmenningen med offentlighetens velsignelse. Det er slutt med å henge oppslag på lyktestolpene med teksten «skutt blir den som...».

- Nå er jo alt så intellektualisert. Før hadde man legemsstraffer, man kunne straffes på kroppen – sånn er det jo ikke i Norge lenger. Men jussen regulerer kroppslige ting, og generelt kan vi kanskje si at man har større råderett over sin egen kropp nå enn for ikke så lang tid siden. Vi har for eksempel fått loven om pasientrettigheter.

Søvig er stipendiat i rettsvitenskap og skriver avhandling om tvangsinnlegging av rusmiddelmisbrukere. Det er ikke lenge til den skal være ferdig. For å skremme seg selv i sluttfasen, har han en påminner i skjermspareren. "Mindre enn 45 dager igjen" flimrer over skjermen på kontoret hans.

Hovedpunktene i utvalgets forslag er:
Utvalgets flertall går ikke inn for en kriminalisering av grovt uaktsom voldtekt. Flertallet kan ikke se at det er behov for en endring av skyldkravet i voldtektsbestemmelsen, og mener at en slik nykriminalisering heller ikke vil bidra til en mer effektiv håndhevelse av bestemmelsen. Et mindretall går inn for å kriminalisere uaktsom voldtekt.
(Fra seksuallovbruddutvalgets innstilling, juli 1997)

– DETTE MED STØRRE selvbestemmelse viser seg på flere måter. Nå har vi jo fått begrepet grovt uaktsom voldtekt, for eksempel. En sak som gjelder forsettlig voldtekt kan være vanskelig nok: For det første skal påtalemyndigheten bevise utover rimelig tvil at seksuelt samkvem fant sted, og så må man bevise at gjerningsmannen måtte forstå at hun ikke ville. Ved grovt uaktsom voldtekt er situasjonen som regel slik at hun sa nei, men han skjønte det ikke. Eller hun – men som regel er det menn som voldtar. Hvis han ikke oppfattet at hun sa nei, kan han jo ikke straffes for forsettlig voldtekt. Nå skal det være nok å vise utover rimelig tvil at han *måtte ha forstått* at hun ikke ville. I tilfeller som grovt uaktsom voldtekt og seksuell trakassering, er det nok delvis en kvinnepolitisk kamp som ligger bak. Men det er likevel en trend at borgerne får mer råderett over seg selv. Kanskje det er resultat av en slags liberalistisk strømning, jeg vet ikke. Det er vanskelig å si hva som er årsak og virkning her. Men det gjelder mer enn bare kroppen. Det er mer snakk om en slags økt generell selvbestemmelse.

- Hva er det viktigste for rettsvesenet, skade på kroppen eller skade på psyken?

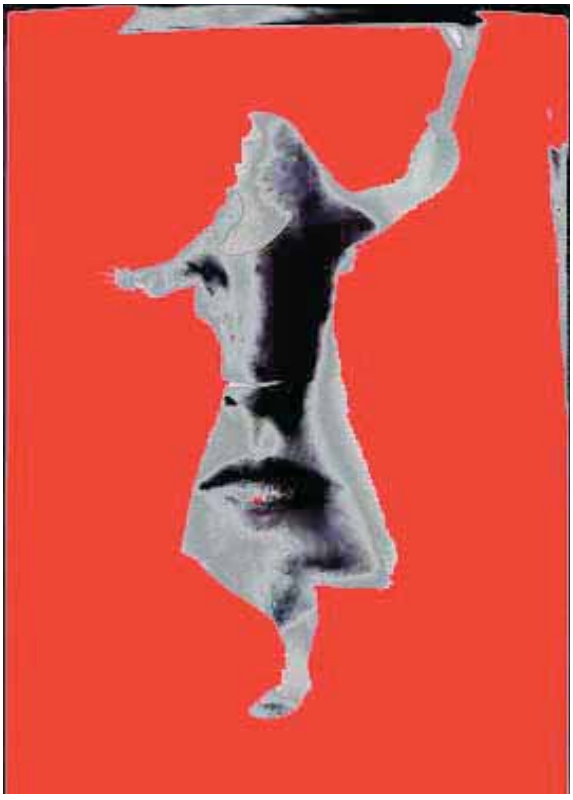
- Fysisk skade er lettest å ha med å gjøre. Psykisk skade er mer et tolkningsspørsmål, mens et slag er jo et slag.

Fengsel inntil 21 år kan idømmes dersom
a) voldtekten er begått av flere i fellesskap,
b) voldtekten er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte,
c) den skyldige tidligere er straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 195, eller
d) den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbar sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf. smittevernloven § 1-3 nr. 3 jf. nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragrafen. Den som ved grov uaktsomhet gjør seg skyldig i voldtekt etter første ledd, straffes med fengsel inntil 5 år. Foreligger omstendigheter som nevnt i tredje ledd, er straffen fengsel inntil 8 år.
(Om lov om endringer i straffeloven m.v. (seksuallovbrudd). Ot.prp. nr. 28, 1999-2000)

– DU ARBEIDER MED tvangsinnleggelse av rusmiddelmisbrukere, som også innebærer at den som legges inn til dels mister råderetten over kroppen. Hva skal til for å tvangsinnlegge noen?

- Er man misbruker, kan man bare tvangsinnlegges hvis man er en fare for seg selv. I motsetning til alvorlig psykisk syke, som kan tas hånd om hvis de utgjør en fare for andre. En rusmiddelmisbruker har redusert evne til selvbestemmelse: Hvis du eller jeg hadde fått tilbud om heroin til frokost, hadde vi jo takket nei. Men en som er misbruker, har ikke noe reelt valg i en sånn situasjon. Men det er ganske få som blir innlagt. Man har som regel andre måter å løse problemene på. Står barna i fare for å bli slått fordi far kommer full hjem, tar man barna ut av hjemmet istedenfor å innlegge far. Det gjelder en egen regel om tvangsinnleggelse av gravide rusmiddelmisbrukere. Da innlegger man moren for å ta vare på en annen kropp – som ikke er født ennå. Og det spørs hvor nyttig det er for barnet. Gravide rusmiddelmisbrukere innlegges vanligvis mellom 4. og 7. måned av svangerskapet. Før den tid vil sjelden sosialtjenesten ha kjennskap til at kvinnen er gravid. Men barnets organer dannes tidlig i svangerskapet, så det spørs om det er særlig effektivt for å hindre skader på fosteret. På den

annen side er jo moren rusfri ved fødselen, og det er jo positivt for fosteret.

– OG SÅ HAR VI ABORTSAKEN?

- Det med abort er også et eksempel på at vi har fått større råderett over kroppen. Nå er det slik at hvis en kvinne vil ta abort etter 12. svangerskapsuke, må det avgjøres av en nemnd. Før 1977 måtte alle som ville ta abort, gjennom en nemnd. De fleste fikk nok innvilget abort, men selvbestemt var det jo ikke. I denne saken er det også kulturelle forskjeller. I Norge er retten til selvbestemt abort ikke noe diskusjonstema for tiden. Men for eksempel i Vest-Tyskland var det ingen adgang til selvbestemt abort før etter gjenforeningen i 1989. Øst-Tyskland åpnet for selvbestemt abort. Abort har sjelden vært noe problem i kommuniststater. Muligens fordi kirken har hatt stor innflytelse i dette abortspørsmålet, og kommunistene gjennomførte et skille mellom stat og kirke.

Og abortspørsmålet leder over til det som er den nye problemstillingen: Hvor mye skal man kunne designe kroppen? Nå kan man ved kunstig befruktning velge bort det ene kjønnet. Noen arvelige sykdommer er jo kjønnsbestemte, og man kan velge å ikke sette inn befruktede egg med det kjønnet som står i fare for å få sykdommen. Men her vil man jo få langt flere muligheter med tiden. Dette er i stor grad allmenn-etiske spørsmål. Juristene kommer på banen i den grad samfunnet ønsker å regulere det.

§ 3-1 Forbud mot forskning på befruktede egg m.m.
Det er forbudt å forske på befruktede egg, menneskeembryoer og cellelinjer som er dyrket ut fra befruktede egg eller menneskeembryoer.
§ 3-2 Forbud mot framstilling av menneskeembryoer ved kloning m.m.
Det er forbudt:
a) å framstille menneskeembryoer ved kloning,
b) å forske på cellelinjer som er dyrket ut fra menneskeembryoer framstilt ved kloning og
c) å framstille embryoer ved kloning ved at arvemateriale fra menneske settes inn i en eggcelle fra dyr.
Med kloning menes teknikker for å framstille arvemessige like kopier.
(Om lov om endringer i lov 5. august 1994 nr. 56 om medisinsk bruk av bioteknologi.)

GENERELT MENER SØVIG AT trenden mot større selvbestemmelse over kroppen merkes best i helselovgivningen.

- Vi har fått en deregulering av legens makt. Før gikk man til legen, og han bestemte hva som skulle gjøres, og selv skulle ikke

pasienten legge seg opp i det, for han hadde ikke greie på det likevel. Når det gjelder straffelovgivningen, har det egentlig ikke skjedd noe særlig med kroppsvernet det siste hundreåret.

§ 4-1 Hovedregel om samtykke
Helsehjelp kan bare gis med pasientens samtykke, med mindre det foreligger lovhjemmel eller annet gyldig rettsgrunnlag for å gi helsehjelp uten samtykke. For at samtykket skal være gyldig, må pasienten ha fått nødvendig informasjon om sin helsetilstand og innholdet i helsehjelpen.
(Lov om pasientrettigheter)

– HVA MED ikke-rusmisbrukere? Kan de straffes for å være en fare for seg selv?

- Nei, de kan jo ikke det. Står det en person på Askøybroen og vil hoppe, kan du holde ham tilbake med makt, men du kan jo ikke hindre ham i prøve igjen senere. Det har endret seg. Før var selvmord straffbart. Man fikk ikke ligge på kirkegården, og overlevde du, kunne du straffes. Slik er det ikke lenger, selv om selvmord jo er den ultimate kroppslige skade. En annen sak blir det hvis du involverer andre. De som hjelper deg, kan straffes. Når jeg tenker over det, er jussen særlig involvert ved begynnelsen og slutten av menneskelivet.

– HVORDAN ER DET med barn? Hvor mye kan de bestemme over kroppen sin?

- Den samme trenden gjelder barn. Nå blir det lagt stor vekt på å beskytte barn mot incest, for eksempel. For tretti år siden var det nesten ingen som ble dømt for incest. Og det var nok ikke fordi det skjedde færre overgrep. Nå har vi også tatt inn barnekonvensjonen i norsk lovgivning. Barn har mer medbestemmelse enn før. Fra de er sju år gamle, har de rett til å bli hørt i barnefordelingssaker og lignende. Før var det tolv år som var grensen. Personlig vet jeg ikke om det er så lurt å senke den. Hvordan barn skal høres, er for lite gjennomtenkt, og vi risikerer å trekke syv år gamle barn inn i rettssalene.

En helt annen ting er at nå om dagen skal man ikke legge igjen mye av kroppen før man kan spores. Ved bruk av DNA-testing i straffesaker, må man ha samtykke fra den som skal gi prøve, om han ikke er formelt mistenkt. Men nekter han, kan politiet på nærmere vilkår få rettens kjennelse. Da er det jo ingen som nekter. Han som er siktet for drapet i Førde, avga frivillig prøve på politistasjonen.

Det er et paradoks at samtidig som man har større selvbestemmelse, øker også kontrollmulighetene. Ved bruk av DNA-tester er det egentlig bare kostnadene som setter grenser. En test er ganske dyr, og den må betales av det enkelte politidistrikt.

§ 12 Samtykkebestemmelse for forskningsbiobanker
Med mindre det foreligger særskilt lovhjemmel eller annet gyldig rettsgrunnlag, krever innsamling, oppbevaring og behandling av humant biologisk materiale til forskningsformål et frivillig, uttrykkelig og informert samtykke fra giveren. Det samme gjelder oppbevaring og bruk av opplysninger knyttet til det biologiske materialet.
Samtykket skal kunne dokumenteres og være basert på informasjon om formål, metode, risiko, ubehag, konsekvenser og annet av betydning for samtykkets gyldighet. Kravene til informasjon og spesifikasjon må avgjøres etter en vurdering av risikofaktorer, materialets sensitivitet, forsøkspersonenes sårbarhet og lignende.
Materialet i biobanken kan ikke utlånes eller utleveres til andre eller overføres til utlandet, med mindre det følger av samtykket.
(Biobankloven)

– OG TIL SLUTT har vi det med å regulere hvor man får ha kroppen sin. Det ferskeste eksempelet er de narkomane i Oslo som er blitt bortvist fra Plata av politiet. Det er diskutabelt om de egentlig har hjemmel for det. Antakelig er det ulovlig.

Om å lytte til kroppen

tekst: SYNNØVE JAHNSEN + foto: LENE SKOGSEID

FØR JEG HILSTE PÅ JØRGEN, TRODDE JEG AT DET Å LYTTE TIL KROPPEN HANDLET OM Å LYTTE TIL SIGNALER ANGÅENDE SØVN, MATINNTAK, TRIVSEL, KONDIS OG NÅR DET ER PÅ TIDE Å GÅ HJEM FRA NACHSPIEL. VI BLIR TIL STADIG OPPFORDRET TIL MER AKTIV LYTTING. I FØLGE EKSPERTENE SIER KROPPENE VÅRE AT VI IKKE MÅ RØYKE, BØR SPISE SUNNERE OG MER REGELMESSIG, MOSJONERE MER, SOVE MER, NYTE AVMÅLTE OG MODERATE MENGDER ALKOHOL OG IKKE MINST BØR VI ALLE HA MER SEX.

JEG HAR ARBEIDET en del med denne lyttingen og jeg er usikker på om det bare er meg, men min kropp sier ingen verdens ting. Den er helt musestille, det eneste jeg hører er mine tanker som romsterer oppi hodet, pusten, hjertet og tidvis rumling fra magen. Denne lyttinga går meg gradvis på nervene og jeg mistenker kroppen min for å være dypt forvirra og at det er derfor den velger å holde godt kjeft. Lyd er noe jeg lager med stemmebåndene, pusten og tanken. Å lage musikk og det å være et instrument er noe jeg gjør når jeg synger, scatter og plystrer. Men nå etter at jeg har snakket med leddlydgründeren og kongen av sitt helt eget leddlydlandskap har mine ører åpnet seg og kroppen er ikke det den en gang var.

JØRGEN LARSSON har tatt dette med å lytte til kroppen på en litt mer seriøs og opp på et litt høyere nivå enn meg og har kommet frem til at «Leddene og senene våre er utrolige lyd-arsenal, fulle av knirk, klikk, knepp og gnurende gnissing. Når vi ruller med skuldrene hører vi hvordan alle sener, muskler og ledd skifter posisjoner med tydelige lydlige forskyvninger. Legger vi øret tett inntil et annet menneske, kan vi også lytte til andres lyder. Med et stetoskop kan vi høre lettere, men lydene er så svake og skjøre at de lett unnslipper våre grove ører. Ny teknologi gjør det mulig å forstørre disse lydene så mye at vi kan lagre dem. Disse, våre mest intime lyder, som bare vi selv vet om, kan nå spilles igjen og igjen, til glede for alle som interesserer seg for andres kroppslyder. Ikke promp og rap, ikke magerumling og hjertelyder, men de små, minimale lydene som bare vi selv er klar over.»

HAN er utdannet ved Griegakademiet her i Bergen og Kunstakademiet i Trondheim. Norske ledd er hovedprosjektet i hans masteroppgave ved kunstakademiet i Trondheim, vår 2004, som er den første i Norge innen elektonisk kunst. Jørgen har altså tatt opp disse kroppslydene med denne fantastiske nye teknologien og vi kan definitivt kalle ham en liten kroppslydsekspert. Han har vært så tett på kjendisene som det overhodet

FOTO FRA LEDDLYD.NO

er mulig, og nå er han tilbake i Bergen for å la oss alle, om vi vil, få høre lyden av Morten Krogvold, Kristopher Schau, Arne Næss, Øystein Sunde, Leif Ove Andsnes, Jo Strømgren, Egil Drillo Olsen og Karen-Marie Ellefsen.

VI VET JO ALLE at Kristoffer Schau er en bråkete mann, men bråker han mer enn Arne Næss som jo etter hvert er blitt en ganske senete og knoklete gammel mann? Kan Schau konke Næss sine knokler?

- Det går på en måte ikke an å lage noen konkurranse her, hver kropp har sin helt egne og særegne klang. Schau har for eksempel en helt fantastisk merkelig høyrehånd, den er ikke bra. Jeg måtte spørre om han hadde skadet seg. Det viste seg at det var snakk om en del beinbrudd og andre skader. Det var veldig merkelig at jeg kunne finne dette ut ved å lytte til hånden mens han bevegde litt på fingrene. Ellers er kroppen til Schau som en stor maskin. Han var sinnsykt varm og produserer masse lyd, en helt spesiell egen grunnlyd. Som et drønn.

- Det er jo noe man på en måte kunne forestille seg på forhånd.

- Ja det er veldig rart, folk høres ofte ut slik som man på forhånd forestiller seg. Arne Næss lager korte og tørre lyder. Vi fant ut at det var stortåen som var kroppens stortromme, den laget masse lyd, den hadde en mye mørkere klang. Dessuten var lyden av ankelen hans også litt spesiell, men som klatrer har vel dette vært et viktig ledd for ham. Jo Strømgren hadde en helt særegen lyd i håndleddene, som småstein, det knitret, en rar lyd. Mens Leif Ove Andsnes sine fingerledd nesten var lydløse.

> ARNE NÆSS LAGER KORTE OG TØRRE LYDER. .

- Før var det revolusjonerende at vi kunne se igjennom kroppen ved hjelp av røntgen og ultralyd. Nå kan du høre gjennom kroppen, blir det en medisinsk revolusjon?

- Det er et digitalt stetoskop jeg har fått tak i. Man kan jo kanskje si at det er nytt og revolusjonerende, det var for eksempel med i den seneste James Bond filmen. Men foreløpig er det for klumpete og tungt til at leger bytter ut det gamle stetoskopet. Jeg snakka med noen leger om det går an å stille diagnoser ved å lytte.

> - JO STRØMGREN HADDE EN HELT SÆREGEN LYD I HÅNDLEDDENE, SOM SMÅSTEIN, DET KNITRET, EN RAR LYD. MENS LEIF OVE ANDSNES SINE FINGERLEDD NESTEN VAR LYDLØS.

-Altså lytte til kroppen?

- De lo av meg. Jeg kunne jo for eksempel fint høre at det var noe alvorlig rart med Schaus høyrehånd. I teorien

burde det kunne funke. Teknologien går jo fremover og kanskje blir stetoskopet mer anvendt når det blir mindre og hendigere. Det lure er jo at leger da kan ta opp lyden av ledd og sende det til ekspertene hvis de var usikker på diagnosen, i stedet for å sende pasienten.

- Hva er det vi egentlig hører?

- Lyden av bevegelse, sier Larsson.

Hvor kom grunnideen fra? Hva i all verden var det som fikk deg inn i dette noe fantastiske, men også en smule merkelige sporet?

- Nå har jeg faktisk holdt på med leddlyder i to år. Det startet med at jeg skulle lage musikk til et danseprosjekt i Brønnøysund. Datalyd ble i stedet til leddlyd. Jeg hadde vel kanskje ikke turt å finne på noe sånt i byen.

- Jeg kan se det for meg. Så nyskapingen skjer i periferien? Hvorfor valgte du å fortsette med dette og hvorfor kastet du deg på «jakten på kjendisene» -karusellen?

- Det reflekterer vel noe av min ambivalens til hva vi kaller intimitetstyranniet. Vi får jo vite alt om kjendisene nå for tiden, noen ganger ting som vi til og med ikke vil vite. Mine lydportretter er vel en slags kommentar. Jeg har tatt opp lyden av det som skjer inni kroppen, nærmere kommer man vel ikke.

- Hva med hjertet? Det bråker jo en del. Du var ikke interessert i det, men i sener og ledd. Hvorfor?

- Det er alt gjort mye på kropps lyder. Schau har jo bidratt med sitt på sin egen måte her. Hjertet har så mye symbolikk i seg. Det bærer så masse mening med seg å skulle jobbe med en slik kroppslyd.

- Er hjertet litt utbrukt?

- Leddlyd er et helt nytt ord. Hvis du søker på nettet får du meg og norske ledd, og en fysioterapeut som snakker om at leddlyder, knekking og slikt gir oss placebo effekt. Når vi hører det knepper tenker vi at «nå er det på plass, nå er det i orden»

Siden teknologien og feltet er nytt, får jeg mer spillerom

- Du definerer, slik at de som vil holde på med leddlyd må forholde seg til deg? Du er konge av ditt eget lydlandskap?

- He.. he.. når du sier det på den måten så... Det høres fint ut.

- Hvilke lyder liker du selv best?

- Jeg synes for eksempel lyden av øyet er litt gøyal, det er en gullyd. Jeg har en venninne som er skikkelig god på øyelyder, når hun gnir seg litt i øyekroken, men det må være helt stille for lyden er så svak. Men jeg liker jo egentlig alle lyder. Men av personlige kroppslyder liker jeg godt kneppinga i nakken, når jeg strekker og bøyer litt på den. Det er en go`lyd.

- Blir det bare kjendislydene i sin rene form i Teatergarasjen, eller får vi noe mer?

- Det er litt typisk meg. En sak har jo i hvert fall minst to sider. Så man kan stikke hodet i veggen, inn i lydboksene, og høre de forskjellige lydinstal-
lasjonene, eller man kan sitte der, drikke sin kaffi og oppleve de ved musikk og scenisk. Det lure er vel å gjøre begge deler. Stikke hodet i veggen og ta en kaffi.

- Hva blir så det neste? Etter norske ledd?

- Internasjonale ledd

- Kødder du?

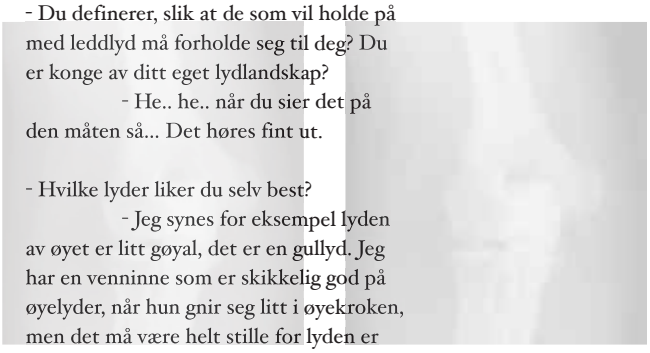
- Jeg har alt begynt å planlegge dette, det er en god del brev som skal skrives.

Hvem har drømmeleddene? Hvem er det du vil ha tak i?

- Det vil jeg ikke si

- Kom igjen da, si en.

- Michael Jackson.

NORSKE LEDD

+ En serie lydportretter av kjente norske mennesker, basert på opptak av leddlydene deres. Portrettene presenteres gjennom tre medier: CD, lydbok og installasjon.
+ BIT Teatergarasjen 10.-12. desember.
+ Hvis du er mer nysgjerrig kan du også sjekke ut http//:www.leddlyd.no

SUPERSIZE ME!

tekst: ELISABETH KOREN + foto: TYRILD HOLT

Stort sett har jeg et avslappet forhold til kroppen min. Men av og til blir jeg så irritert på den, fordi den er så liten og svak. Nå er jeg egentlig ikke så liten og sped, men av og til kan det føles sånn likevel. Når glasset med sylteagurker skal åpnes, for eksempel. Og når jeg skal flytte. Men det aller verste er selvsagt å gå alene om natten. Jeg har hørt at det fins menn som ikke er engstelige når de går alene hjem om kvelden. Ikke en liten murrende engstelse helt nederst i magen en gang. Det må være fordi de vet at de kontrollerer sine omgivelser. At de er sterke og har muskler som kan beskytte dem om noe skulle skje.

Jeg misunner dem som gir inntrykk av at de behersker de fysiske omgivelsene sine. Og jeg innbiller meg at det smitter inn. På Café Opera en lørdagskveld, for eksempel. Der står de voksne mennene og tar plass. Med stemmer som bærer godt i lokalet, og med store, sterke rygger og skuldre. Så kommer jeg da, og skal snike meg forbi. Ha-ha ler de, seg imellom, dulter hverandre karslig på ryggen. «Unnskyld», piper jeg, med jentestemmen min, «kan jeg komme forbi?». De snurrer litt på paraplyen sin, uten å se hvem den treffer. «Beklager», piper jeg igjen. Til slutt må jeg ty til prikking på skulderen, og da puster de oppgitt og flytter vekten litt over på det andre benet, slik at det akkurat går an å snike seg forbi. Det er som å dytte seg gjennom en bøling av storfe. Og de har bærende bassrøster, slik at de lett kan diskutere, og faktisk overbevise andre om at de har rett, selv på utesteder med høy musikk.

Så det hender at jeg skulle ønske jeg var mann. Ikke fordi det er så ille å være kvinne, eller at vi blir dårlig behandlet. Men menn har store kropper og dype røster. Noe som er veldig bra når man skal sees og høres. På seminar for eksempel, på seminar er det bra å være stor, med en svær hånd som springer ordstyreren i øynene. Men samtidig vet jeg jo at verden er litt mer komplisert. Det er ikke slik at menneskers selvtillit og grunnleggende trygghetsfølelse er proporsjonal med plassen de opptar i rommet. I så fall kunne vi vel spist oss opp til struttende selvtillitsbomber alle som en. Jeg vet at det fins nervøse menn på over to meter, og lave, tynne kvinner som tror de eier verden (Condoleezza Rice ikke bare tror). Likevel virker det ofte som om de som er store får en del gratis. De er synlige og tilstede. Og selv om det ikke har noen praktisk betydning i hverdagen, må det være litt godt å vite at man kan banke opp alle de andre man sitter i styremøte sammen med.

DET ÅPNE ORGANET

tekst: ØYVIND HALSKAU JR.

– JEG FIKK EN PASIENT INN TIL BEHANDLING FOR EN TID SIDEN, FORTELLER ERIC ROMAN, FORSKER VED ODONTOLOGISK FAKULTET, UIB OG PRAKTISERENDE TANNLEGE.

– HUN VAR I MIDTEN av 30-årene og av vietnamesisk bakgrunn. Det manglet mange tenner i munnen hennes. De gjenværende var sterkt angrepet av karies og periodontitt. Ut i fra behandlingsbilder tatt noen år tidligere, var det sannsynlig at hun hadde mistet de første tennene allerede i 20-årene.

PERIODONTITT ER en tannkjøttsykdom. Mens alle vet at karies er noe en ikke vil ha, er periodontitt også en lidelse en gjerne vil unngå. Bakterier setter seg i sjiktet mellom tannen og tannkjøttet, og kan trenge seg langt ned langs tannroten. Dette ødelegger til slutt tannens feste.

– En tann kan være så fin den vil. Det hjelper ikke hvis den faller ut, sier Eric. Dette virker logisk. Eric fortsetter:

– Tennene er et organ, men en kan ikke snakke om dette organet uten også å snakke om apparatet som holder det på plass.

Periodontitt bekjempes ved å opprettholde god munnhygiene, primært ved hjelp av tannbørsten og tanntråd, slik som en bekjemper karies.

– Pasienteksempelet over tyder på at hvor lenge tennene våre varer, varierer mye. Hvilke faktorer spiller inn på tennenes levetid?

– Flere ting er viktige. Tilgangen på tannleger, deres behandlingsfilosofi, pasientens-kosthold og saliva-kvalitet – det vil si spyttets evne til syrenøytralisering. I tillegg kommer en del andre spørsmål, som hvorvidt pasienten noen sinne ble lært opp til å ta seg av tennene sine, forteller han.

Det siste er vesentlig, selvsagt. Tennene som organ er i en særstilling, fordi vi må stelle det hele livet, hvis vi vil at det skal vare like lenge som resten av kroppen. Slurver vi med munnhygienen, kan resultatet bli smerter og vansker med å tygge maten. Mens de fleste andre organer sitter trygt inne i kroppen, blir tennene våre eksponert til omverdenen på alle mulige måter. Bare tenk på alt vi dytter inn i munnen, og hvor mye trykk- og slitasjebelastning tennene utsettes for når vi tygger. De fortjener kanskje både en puss og litt tanntråd i ny og ne.

UANSETT, lever og nyrer og de andre interne organene greier seg fint uten stell. De klager ikke selv om de ikke blir striglet hver dag. Til og med øynene, som også lever livet sitt eksponert for omgivelsene, klarer seg.

– Hvordan ville ting vært uten tilgang på tannlege?

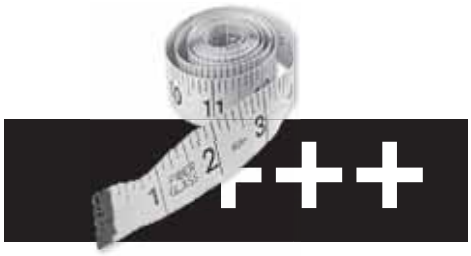
– Tanndestruksjon er en gradvis prosess, enten ved periodontitt eller karies. I begge tilfeller opplever en smerter, svarer Eric.

– Kareispatogenesens fire store er saliva, sukker, hygiene og fluor. Så lenge en har både bra hygiene og fluortilgjengelighet, er en noenlunde trygg.

Med andre ord gjelder det å ikke la bakterier som *streptococcus mutans* og *lactobacillus* gjøre miljøet i munnhulen så surt at hydroksylapatitten – en av tannemaljens hovedkomponenter – løses opp. Hydroksylapatitt er den hardeste og mest slitesterke (når det gjelder mekanisk stress) substansen i kroppen, men er sårbar ovenfor syre.

NÅR DET GJELDER periopatogenesen, altså hvordan tannkjøttsykdommer oppstår, spiller tannstein en viktig rolle. Tannstein er uløselige mineraler som skilles ut fra spyttet og avleires på tennene. Det finnes to typer tannstein: supragingival tannstein, som er synlig i munnhulen fordi den er deponert over tannkjøttet, og subgingival tannstein, som deponeres under tannkjøttet. Den sistnevnte er viktig for dannelsen av periodontitt, fordi noen bakterier trives godt der hvor tannsteinen er. Eric Roman forklarer også at av de mange bakteriene en kan finne i munnen og tannkjøttet, virker det som om noen bakterier er avhengig av andre – akkurat som noen pionerplanter baner vei for andre organismer når en isbre trekker seg tilbake, baner subgingival tannstein og pionerbakterier vei for utviklingen av periodontitt.

DERFOR ER DET greit, kanskje, å blø litt i tannkjøttet etter at tannlegen din har fjernet tannstein ved å gå i dybden. Slik hindrer en at anaerobe bakterier – som trives i mørke, klamme og oksygenfrie tannkjøttmiljøer – inviterer seg selv inn i tide og utide.

KROPPEN MIN

HVILKEN DEL AV KROPPEN DIN ER DU MEST FORNØYD MED?

HER ER REDAKSJONENS VELFUNDERTE SVAR

SYNNØVE:
Jeg er veldig takknemlig for at jeg har to armer og to bein og at alt annet stort sett funker bra. Jeg er stolt over at jeg og kroppen min har løpt et maraton. Jeg glemmer ofte hvor utrolig fordelaktig det er å være høy, blond og ha pupper.

JULIE:
Jeg er ikke så verst fornøyd med magen min. Den pleier å bli ganske brun om sommeren. Dessuten liker jeg neglene mine. De brekker sjelden.

KJERSTIN:
Jeg føler jeg gjorde en god deal med føttene mine. Flere friidrettsfolk har uttrykt misunnelse over dem. Dessuten passer de i alle slags sko, så sant det er riktig størrelse, da. Ikke fryser jeg på dem heller. Leggene er heller ikke verst. Synd jeg ikke liker å gå i skjørt, egentlig.

ANEMARI:
Det er kanskje ikke så mye å hoppe i taket for, men jeg har faktisk veldig fine øyenbryn. De former seg i to naturlig pene buer uten at jeg trenger å nappe dem. Jeg regner med at det har spart meg for mye smerte i årenes løp, for jeg har aldri behøvd å ta i en pinsett.

SINDRE:
Er jeg den eneste gutten som skal svare på dette spørsmålet? Ok. Dette er definitivt ikke et guttespørsmål, så det blir et standardsvar: Jeg liker at kroppen er brukelig. Den fungerer greit - jeg kan gå, snakke, skrive, spise og drikke med den.

LITTERATUR

ANEMARI NEPLE, + aka@uib.no

PÅ SITT BESTE ER *ALT SOM ER* EN FEST OG EN FRYD. DERFOR ER DET SYND AT DEN IKKE ER PÅ SITT BESTE MER ENN HALVPARTEN AV TIDEN.

+ Brit Bildøen
Alt som er
Samlaget 2004
279 sider

Tittelen på Brit Bildøens siste roman lover *Alt som er*. Romanen favner da også vidt og bredt. Tre generasjoner, tre kontinenter og mer enn et halvt hundreår med lidenskap og lengsel, musikk, arkitektur og mat. Handlingen har delvis base i en gammel tømmervilla på Vinderen i Oslo, med både hjerterom og husrom, en hund i hagen og en onkel på loftet. Et hus med sterk personlighet, som får spille med som sentral aktør i historien.

Bildøen har selv uttalt at hun med denne romanen ønsket å skape en slektskrønike på 250 sider. I sentrum står Mariann og hennes tilsynelatende håpløse kjærlighet til Endre. Historien om Mariann og Endre ses i relieff av tidligere generasjoners livsvalg. Lluis, den spanske bestefaren til Mariann, valgte å forlate den kvinnen han elsket i Marokko. Maria, moren hennes, fulgte kjærligheten helt til Norge. Ingen av dem ble lykkelige. Mariann selv har ikke noe valg, sier Bildøen. Hun blir bare et alternativ.

Mariann skal oppleve å miste to barn. I romanens univers får også disse ufødte barna, Bror og Mikael være med. "I rommet innanfor, rommet bak alle dei andre romma, i dette rommet hitanfor livet og bortanfor døden" lengter de to ikke fødte brødrene etter alt som er.

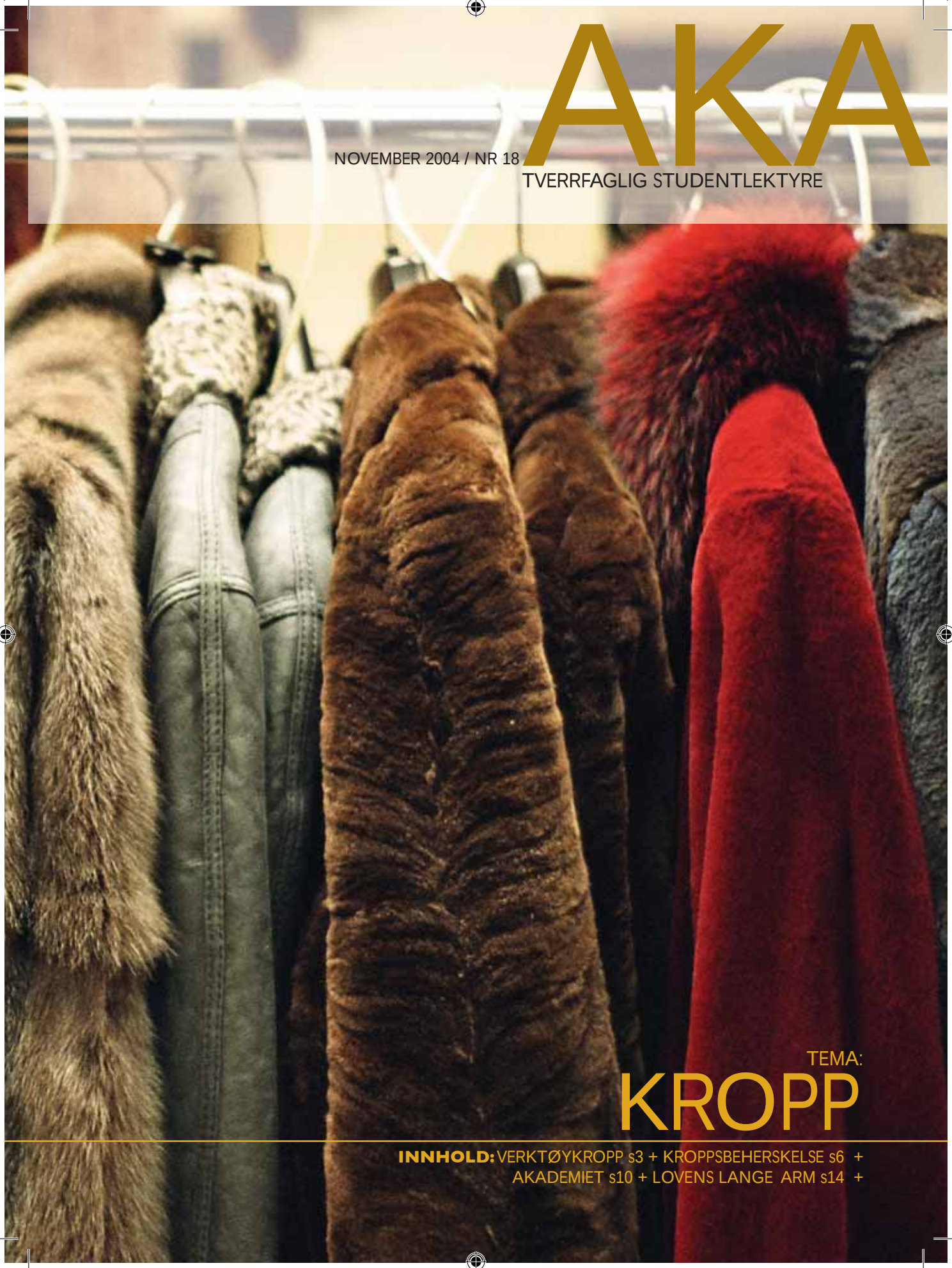
Dette høres lovende ut. Og det begynner bra. Veldig bra: På en strand i Australia møter Mariann Endre for første gang: "Bulderet frå havet. Susinga av vind gjennom høge, tørre strå. Lukta av våt sand og synet av beina til Endre. Det var beina hans ho såg først. Sterke, brune bein, med lyse, lette hår på." Beina til Endre blir etter hvert et vellykket ledemotiv for Marianns lidenskapelige kjærlighet, og er bare ett eksempel på de mange, fine skildringene av kropp som denne romanen inneholder. Beina til Endre, fregnene til Leif og den røde kjolen til Mariann er så godt tenkt og skrevet at det er verdt å lese romanen for disse passasjenes skyld.

Den lovende begynnelsen viser seg imidlertid å bli et problem når resten av romanen ikke følger opp. De første kapitlene er så gode at vi tror vi skal få fortalt en tradisjonell historie på en ny og spennende måte. Det ligger løfter om noe stort i åpningskapitlene som gjør at man er nødt til å bli skuffet når dette ikke skjer. På sitt beste er *Alt som er* en fest og en fryd, og derfor er det synd at den ikke er på sitt beste mer enn halvparten av tiden. Det som gir inntrykk av å være noe nytt og spennende, utvikler seg etter hvert til å bli en helt streit, helt all right kjærlighetshistorie med happy end.

Har man først begynt å føle seg litt skuffet, hjelper det lite at krøniken krydres med musikk, mat og arkitektur i generøse mengder. Det damper fra gasskomfyren og synger fra stereoanlegget, men det blir litt for mye av det gode. Til slutt føles det rett og slett som om romanen knekker på midten. Den ene halvparten faller ned i klisjeene. Den andre halvparten, med sine fine lyriske og episke kvaliteter, vitner om hvilken roman dette *kunne* ha vært.

+ AKA ER ET TVERRFAGLIG MAGASIN FOR OG MED UNGE AKADEMIKERE. MÅLET ER Å SKAPE ET FORUM FOR FAGLIG ENGASJEMENT OG ENTUSIASME. + REDAKTØR DETTE NUMMERET: ANEMARI NEPLE + REDAKSJON: OLE CHRISTIAN AAMOT, PETTER FRANER, KJERSTIN GJENGEDAL, ØYVIND HALSKAU JR., SINDRE HOLME, TYRILD HOLT-HELGESEN, SYNNØVE JAHNSEN, ELISABETH KOREN, LISE KRISTIANSEN, JULIE KROGSTAD, ANEMARI NEPLE, RAYMOND NEPSTAD, MAGNE SANDNES, LENE SKOGSEID, SIV B. SYSTAD + GRAFISK: ALF WOLD + TRYKKERI: MEDIATRYKK + OPPLAG: 5000 + AKA UTGIS MED STØTTE FRA UNIVERSITETET I BERGEN, KULTURSTYRET, STIFTELSEN FRITT ORD OG G. C. RIEBER-FONDENE + WWW.AKA.UIB.NO

NESTE NUMMER + TEMA: RETT OG GALT + KOMMER I FEBRUAR + TIPS + BIDRAG + SKRYT + DENG + AKA@UIB.NO + TIPS + BIDRAG + SKRYT + DENG + AKA@UIB.NO + TIPS + BIDRAG + SKRYT +

AKA

NOVEMBER 2004 / NR 18

TVERRFAGLIG STUDENTLEKTYRE

TEMA:

KROPP

INNHOLD: VERKTØYKROPP s3 + KROPPSBEHERSKELSE s6 +
AKADEMIET s10 + LOVENS LANGE ARM s14 +